تکایە بەڕێز مامۆستا علی خان وەڵامی ئەو پرسیارەمان بدنەوە وزۆر گرنگە: چۆن بیسەلمێنین بۆ بێ دینێك ئێمە خوا هەیە یا ئێمەی خولقاندوە؟!

وەڵام: لەبەر ڕونی بەڵگەکان لەسەربوونی خوا -تبارك وتعالی-، بە درێژایی مێژو هیچ گروپ وگەلێك نەبوە نکۆڵی لە بوونی خوا بکات، تەنها دەهریەکان وفیرعەون نەبێت لەم سەردەمەشدا بێ دینەکان.

بەڵگەکانیش لەوبارەوە لە ژماردن نایەن، هەربۆیە ئەوەی بەڵگەی دەوێت لە نیوەڕۆیەکی سامالّدا، لەسەر هەڵهاتنی خۆر وبڵێ: بەڵگەی ئەوە چیە کە خۆر هەڵهاتووە؟ ئەوە پێوستیمان بە بەڵگەیە کە ئەوکەسە عەقڵی هەیە یان نا؟!

سەباری ئەوەش دەڵێین:

فیترەتی خودی مرۆڤەکان بەڵگەن لەسەر بوون وتەنهایی خوا.

مەبەستیش لێرەدا: بریتیە لەو هەستەی لەگەڵ دروستبونی مرۆڤەکان، لە نەفسیاندا دانراوە، کە پێی پەروەرگارەکەی خۆیان دەناسنەوە.

وەك پەیامبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: «هەموو کۆرپەلەیەك لەسەر فیترەت لە دایك دەبێت»، واتە: لەسەر ئەو هەست وتەبعە دێتە دونیاوە کە خوا یەکەمجار دروستی کردوە، لێرەشدا، واتە: ئیسلام. چونکە ئەفەرموێ: «جا ئەوە دایك وباوکین دەیکەن بە جولەکە یان گاور یان ئاگرپەرست»، باسی ئیسلام ناکات، نافەرموێ: «یان دایك وباوکی دەیکەن بە موسڵمان» بۆ؟ چونکە کە لە دایك ئەبێت لەسەر ئیسلامەتیەکی پاك لە دایك ئەبێت.

وەکو خوای پەروەردگار ﷻ دەفەرمووێ: «ئەی پەیامبەر! بەردەوام بە لەسەر ئەو دینە کە ئەو حەنیفیەت وئیسلامەیە، لە فیترەت وخیلقەتی هەمو کەسێکدا خوا دایناوە، جا دەستگرتنتان بە ئیسلام، دەستگرتنتانە بە فیترەتەوە» [الروم:٣٠].

هەروەها پەروەرینمان ﷻ دەفەرمووێ: «-ئەی پەیامبەر!- باسی ئەو کاتەیان بۆ بکە کە پەروەردگارەکەت، نەوەکانی ئادەمی لە پشتی باوکیان دەرهێنا، جا کردنی بە شاهید بەسەر نەفسی خۆیانەوە لەسەر ئەو تەوحیدەی کە لە دەرونیاندا دایناوە کە هەر خۆی پەروەردگاریانە، پێی وتن: ئایا من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ دروستکاری ئێوە نیم؟ ڕۆزیدەری ئێوە نیم؟ بەڕێوبەری کاروباری ئێوە نیم؟ گفت ووەعدی لێوەرگرتن، لە وەڵامدا وتیان: بەڵێ، بۆنا، تۆ پەروەردگاری ئێمەی، شاهیدین ودانی پێدا دەنێین، بۆ ئەوەی نەوەك لە قیامەتدا بدەن لە ژێری ونکوڵی لێبکەن» [الأعراف:١٧٢].

لە وەڵامی پرسیاری ئەوەی: کەواتە ئەگەر وێڵی بکەین موسڵمان دەردەچێت؟

ئەڵێین: نێردراوی خوا ﷺ دەفەرموێ: «خوای مەزن فەرمویەتی: «إِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاء، فَاجْتَالَتْهُم الشياطين» واتە: «من بەندەکانم بە حەنیفیەت ویەکخوا پەرەستی خولقاندوە ودروستکردوە، بەڵام شەیتانەکان هاتوون گومڕاینکردن ولەو فیترەتە ڕاستە لایدان».

لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: «من بەندەکانم بە یەك خوا پەرەستی وموسڵمانێتی دروستکردوە».

هەروەها ئەوە شەیتانە" ژینگەکەیەتی، کۆمەڵگاکەیەتی، دەوروبەرەکەیەتی، دایك وباوکیەتی، قوتابخانەیە، ڕاگەیاندنەکانە،.. هتد، منداڵ دەگۆڕن.

جا ئەگەر زەمانەتی شەیتان بکەی دەستی بۆ نەبات ووەسوەسەی بۆ نەکان ولە خشتەی نەبات، منیش زەمانەت دەکەم موسڵمان دەردەچێت!

«شەیتان وتی: بە دەسەڵاتی تۆ قەسەم، ئەبێت لە خشتەیان بەرم تەنها بەندە بێخەوشەکانت نەبێت» [العنكبوت:٦٥].

پەیامبەریش ﷺ ئەفەرموێ: «شەیتان وەکو خوێن بەناو لاشەی مرۆڤدا دێت ودەڕوا».

هەروەها قورئانیش باسی وەسوەسەی شەیتانی بۆ کرودین: ﴿ٱلَّذِی یُوَسۡوِسُ فِی صُدُورِ ٱلنَّاسِ﴾ [الناس:٥].

هەروەها هەمو کەسێك قەرینێکی لە شەیتان لەگەڵدایە: ﴿وَقَالَ قَرِینُهُۥ هَـٰذَا مَا لَدَیَّ عَتِیدٌ﴾ [ق:٢٣].

جا بە فیترەت ئێمە دەزانین کە خوا هەیە، وتاك وتەنهایە.

زۆر جاریش ڕوداو وپێشهاتی وا دێتە پێش، پەردە لەسەر ئەو فیترەتە شاراوە لا دەدات کە ژەنگی تاوان ونەفس وشەیتان سەری گرتوە:

پیاوێك دێتە خزمەت جەعفەری سادق -ڕەحمەتی خوای لێبێت- پرسیاری خوای لێدەکات: جەعفەری سادقیش دەڵێت: ڕۆژێك نەبوە لەسەر کەشتی بیت لەناو دەریادا؟ دەڵێت: بەڵێ، ئەڵێ: هەرگیز ڕووینەداوە بای توند وشەپۆلی سەخت لە کەشتیەکەتانی دابێ وهیچتان بە دەستەوە نەمابێ وبترسن ژێر ئاو بکەون؟ وتی: بەڵێ، وتی: لە ناخەوە هەستت نەکرد یەکێك هەیە دەتوانێت ئێستا بە هاناتەوە بێت؟ وتی: بەڵێ. فەرموی: ئا ئەوە خوایە!!

بەڵێ ئەوە دەنگی فیترەتە لە ناخەوە بەرز دەبێتەوە وهاوار دەکات: یا الله فریامان بکەوە.

هەر بۆیە خوای گەورە لە قورئاندا سەرزەنشتی موشریکەکانی کۆن دەکات، «کاتێك کە سواری کەشتی دەبن بە بێخەوشی نزا دەکەن ودەپاڕێنەوە لە خوا، بەڵام کاتێك کە خوا ڕزگاریان ئەکات وئەگەنە وشکانی، ئەوسا دەستدەکەنەوە بە شیرك دانان بۆ خوا». [العنکبوت:٦٥]،

بەڵێ، کە شەپۆلەکە دێت وئەدات لە کەشتیەکە، ئەوسا ئەشدا لە ژەنگی ئیلحاد ولایدەدا، بۆیە هاوار دەکات: یا الله یا الله.

بەڵێ، هەمو مرۆڤێك لە ناخیدا خوا دەناسێت، بە فیترەتی یەك خواناسە، ئەوە عامل «فاکتەر»ە دەرەکیەکانە لای دەدات بۆ هاوەڵ پەیداکردن، یان هەر خوا نەناسین.

هەروەها بە نیشانەکانی خوا دەزانین خوا هەیە

پەروەردگار دەفەرموێت: «بێگومان نیشانەکانی خۆمان پیشانی ئەو بێباوەڕانە دەدەین: ﴿فِي ٱلۡأٓفَاقِ﴾ لە ئاسۆکانی دەوریاندا، ﴿وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ﴾ ولە نەفسی خۆیاشیاندا، تا بۆیان ڕوندەبێتەوە کە قورئان حەقە» [فصلت:٥٣].

یانی: لە زەوی وئاسمان وشاخەکان ودارەکان وبەردەکان وئاژەڵەکان، هەروەها گیاندار وبێگیانەکان وبەرز ونزمەکان، گەورە وگچکەکان، هەروەها لە نەفسی خۆشیاندا نیشانەی جۆراوجۆریان پیشان دەدەین تا جوان بۆ یان ڕون دەبێتەوە کە پەروەردگار وپەیامبەرەکەی وئیسلام هەقە.

بۆچی؟ ئەوسا: «بۆ ئەوەی هەرکەس مرد وهەرکەیش ژیا، دوای ئەوە بێت کە بەڵگە وحوجە ونیشانەی خوای بینی بێت وبیانوی بڕی بێت، لە قیامەتیشدا بەڵگە وبیانوی بە دەستەوە نەمێنێت بەرامبەر بەخوا، دوای بڵێ: خوایە من نەمزانی».

هەربۆیە ئایەتەکانی قورئان ڕونن هەروەکو ڕۆژی ڕوناك، وەك پەیامبەر ﷺ دەفەرموێت: «بێگومان لەسەر ڕێباز ودینێك جێمهێشتون کە سپی وڕونە، بەڕادەیەك شەوی وەکو ڕۆژی وایە»

بۆیە ڕونە، سپیە، ڕەوانە، ڕۆشنە، بۆچی؟ بۆئەوەی کەس بەڵگەی بە دەستەوە نەمێنێت لە ئاست خوا. ئەوەندە سپی وڕونە هەموو عاقڵێك درکی پێدەکات، هەموو ژیرێك لێی تێدەگات.

لەو ئایەتەی پێشوترەوە بۆمان ڕون بویەوە کە ئایەتەکانی خوا، دوو جۆرن:

١. **ئایەتەکانی دەرون** «آيات النفس»: لە ئایەتەکانی خوا، نەفسی مرۆڤە، نەفس نیشانەیەکە لە نیشانە مەزنەکان لەسەر بوون وتەنهایی خوا، خودا کاربەجێ ﷻ دەفەرموێ: «نەفسی خۆشتان، چەندین بەڵگە ونیشانەی دەسەڵاتی خوای تێدایە، ئایا نابینن؟!» [الذاريات:٢١] ، هەروەها دەفەرموێ: «سوێند بە نەفس وتەواوکردنی دروستکردنەکەی لەلایەن خواوە» [الشمس:٧]، بۆیە گەر مرۆڤ لە نەفسی خۆی وردبێتەوە وچی تێدایە لە سەیر وسەمەرەی کارەکانی خوا، ئەوا ڕێنمونی دەکەن بۆ ئەوەی کە پەروەردگارێکی دروستکەر ودانا وشارەزای هەیە، لەکاتێکدا مرۆڤ ناتوانێ ئەو دڵۆپەیە دروستبکات کە لێی دروستبوە؟ یان بیکات بە پارچە خوێن، یان ئەم خوێنپارە بکات بە گۆشتپارە، یان ئەم گۆشتپارە بکا بە ئیسك، یان ئەو ئێسکە، گۆشت پۆش بکات؟

٢. **ئایەتەکانی ئاسۆ** «الآفاق»: هەرکەسێك وردبێتەوە لە ئاسۆکان وچی لەم گەردونەدا هەیە لە ئاسمان وزەوی، ولەوەی لە ئاسماندایە لە ئەستێرە وهەسارە وخۆر ومانگ، ولەوەی لە زەویدایە لە شاخەکان ودارەکان ودەریاکان وڕوبارەکان، وچۆن شەو وڕۆژ زەوی دادەپۆشن، وبەڕێوەچونی هەمو ئەم گەردونە بەم سیستەمە وردە، هەمو ئەمانە پێی ئەڵێن: ئەم گەردونە دروستکەر وبەدیهێنەرێکی هەیە، وکاروبارەکانی بەڕێوە ئەبات، بۆیە ژیر هەتا وردبێتەوە لەم دروستکراوانە وزیاتر تێڕامانێت لە بونەرەوە سەیر وسەمەرەکان، ئەوسا دەزانێت ئەمانە هەموی بەڵگەی بوون وتەنهایی خوایە.

لەوەو پاشیش باسی ئەو چیرۆکە دەکەین کە لەگەڵ پێشەوا ئەبو حەنیفەدا ڕو دەدا.

کەواتە: ڕێکی ئەم گەردونە و وردی لە دروستکردنی، وبە کامڵی خولقاندنی، بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەوا خوا دروستیکردوە وبەدیهێناوە تاك وتەنهایە هاوبەشی نیە.

خوا ﷻ ئەفەرموێ: «بەڕاستی لە دروستکردنی ئاسمانەکان وزەویدا، ولە بەدوای یەکدا هاتنی شەو ورۆژ، وجیاوازیان لە کورتی ودرێژیدا، لە هەمو ئەمانە بەڵگە ونیشانەی گەورە هەیە لەسەر بوون وتەنهایی خوا بۆ خاوەن عەقڵە ساغەکان، ئەوانەی کە بیر لە نیشانە وبەڵگەکانی خوا دەکەنەوە وئەڵێن: پەروەردگارا ئەمانە دروستکراوی تۆن وبێهودە دروستت نەکردون، پاکی بۆ تۆ شت بۆ گاڵتەوگەپ دروست بکەیت، دەسا خوایە لەدۆزەخ بمانپارێزە» [آل عمران:١٩١،١٩٠].

زەوی: سەرنجی زەوی بدە، هەم خڕە وهەم دەشسوڕێتەوە! بەڵام کەسیش بەرنابێتەوە، خاکەکەی ژێریشمان نالەرێتەوە.

هەروەها تەماشای کێشی زەوی بکە! ئێمە موگناتیسمان بینیوە کە ئاسنی ڕاکێشاوە بەڵام ئەم موگناتیسەی زەوی زۆر سەیرە! هەموو شتێك دەکێشێ دار وبەرد ومرۆڤ وهەموو شتێك ڕادەگرێت، کێشێك بە ئەندازەیەکی گونجاو، ئەگەر ئەو کێش وموگناتیسە نەبێت هیچ کەس لەسەر زەوی ڕانەدەوەستا، ئەگەریش کێشەکەی لەوە بەهێزتر بوایە، هیچ نەدەجولا وژیان ڕادەوەستا، سبحان الله! ئاخر خۆ ئەمە لە خۆوە نەبوە!

خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴾ [الأنبياء:١٦].

واتە: «ئێمە ئاسمان وزەوی وئەوەی نێوانیان بۆ گەمە وگاڵتە دروستمان نەکردوە».

هەروەها دەفەرمویت «ئیمە ئاسمان وزەوی وئەوەی نیوانیانمان بە بیھودە وبەتاڵ وباتڵ دروست نەکردوە، ئەوە کافرەکان وا گومان دەبەن» [ص:٢٧].

دەریا: توخخوا تیڕامان لە دەریاکان خوامان پێ ناناسێنێت؟

ئەو هەمو گیاندارانەی تێیدایە؟ گیانداری وا، تەنها لە دەریادا هەیە. ئەو هەمو گەوهەر ومرواریانەی تێیدایە؟

دوو دەریا دەبینی، ئاوەکانیان تێکەڵ نابن، وڕەنگ وتامیان جیاوازە. سەرنج بدە چۆن پان وبەرین وبەرفراوانە.

لە ئێراندا ڕوباری وا هەیە کە ئەگات بە دەریا، ئەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕێڕەوەی پێیدا هاتووە.

وڕوباری ئەمەزۆن، ئاوی ئۆقیانوسی ئەتڵەسی بە درێژی سەدان کیلۆمەتر شیرین دەکات، وتێکەڵیش نابێت بە ئاوی ئۆقیانوسەکە!

وئاوی ئۆقیانوسی ئەتڵەسی ئەگاتە دەریای سپی، ئاوی دەریای سپی ئەکەوێتە خوار، وئاوی ئۆقیانوسەکەش ئەکەوێتە سەرەوە.

هەروەها ئاوی دەریای ڕەش تێکەڵی ئاوی دەریای سپی نابێت کە ئەگات پێی، بەڵکو دوو ڕێڕەوی پێکەوە لکاوی لەیەك جودای هاوسێ پێکدەهێنن، ئاوی دەریای ڕەش ئەکەوێتە سەرەوە وبەرەو دەریای سپی ئەڕوا، وئاوی دەریای سپیش ئەکەوێتە خوارەوە وبەرەو دەریای ڕەش ئەڕوا!! پاکی بۆ ئەو خوایەیەی ناهێڵێ تێکەڵ بن!

«ئەو خوایەی خۆتان بناسن، کە دوو دەریا تێکەڵ دەکات وبەربەستێکی لە نێوانیان داناوە ناهێڵێ تێکەڵ بن» [الفرقان:٥٣]..

زانست ئەڵێ: لە قوڵی «٦٠م» شەست مەتر، لە بن دەریا هەمو شتێك تاریك ئەبێت. بەڵام ئەو گیاندارانە چۆن ژیانیان ئەگوزەرێنن لەو تاریکیەدا؟ بەڵێ، خوا

مۆلیدەیەكی پێداون ڕوناكیان پێدەبەخشێت، بە هۆیەوە دەتوانن دەوربەری خۆیان ڕوناك بكەنەوە وبژین.

«ئایا نابینن كە چۆن خوای گەورە شتەكانی سەر زەوی بۆ موسەخەر وڕام كردون، لە ئاژەڵان وڕوەك ودرەختەكان وگیاندار وبێگیانەكان، هەروەها كەشتیەكانی لە دەریادا بۆ ئاسان كردون بە توانا ودەسەڵات وفەرمانی خۆی، خۆتان وشتەمەكەكانتان بۆ دەگوازنەوە بۆ هەر شوێنێك خۆتان ویستتان لێبێ، هەر خۆیشی ئاسمانی ڕاگرتوە بۆ ئەوەی بەر نەبێتەوە مەگەر بە ئیزنی خۆی، بەڕاستی خوا زۆر نیان ومیهرەبانە لەگەڵ خەڵك كە ئەم شتانەی پێ بەخشیون». [الحج: ٦٥]،

«خوا -سبحانە- ئەو زاتەیە كە بەحری بۆ ڕام وئاسان كردون، بۆ ئەوەی كەشتی بە ئاسان پێیدا بڕوا بە فەرمان وئیزنی خوا، وبۆ ئەوەی بازرگانی وكەسابەتی تێدا بكەن لە جۆرەها كەسابەت، هەروەها بۆ ئەوەی شوكر وسوپاسی خوا بكەن لەسەر ئەم كار ئاسانیەی بۆ ئێوە». [الجاثية:١٢].

باسی كوێی دەریاتان بۆ بكەم؟ وتت دەریا یانی دەریا! سەیر وسەمەرەی وای تێدایە بەس خوا پێی دەزانێ!

درەخت:

انْظُـــرْ لِتِلْـــكَ الشَّـــجَرَهْ	ذَاتِ الْغُصُـــونِ النَّضِـــرَهْ
تەماشـای ئـەو دارە بكـە	خـاوەن لـق وبـە ڕەونەقـە
كَيْـفَ نَمَــتْ مِــنْ حَبَّــةٍ	وَكَيْــفَ صَــارَتْ شَــجَرَهْ
چۆن لەو تۆوە گەشەی كرد	وچــۆن بــووە ئــەو دارە
ابْحَـثْ وَقُـلْ مَـنْ ذَا الَّـذِي	يُخْــرِجُ مِنْهَــا الثَّمَــرَهْ؟!
بگەڕێ وبڵێ ئـەوە كێیـە	بــەروبومی لێــدەردێنێ؟!
ذَاكَ هُـــوَ اللهُ الَّـــذِي	أَنْعُمُـــــهُ مُنْهَمِـــــرَهْ

ئەوە ئەو خوایەیە   کە نیعمەتەکانی زۆر زۆرە
ذُو حِكْمَةٍ بَالِغَةٍ   وَقُدْرَةٍ مُقْتَدِرَهْ
خاوەن داناییەکی تەواو   ودەسەڵاتێکی بێکۆتایە
وَانْظُرْ إِلَى الشَّمْسِ الَّتِي   جَذْوَتُهَا مُسْتَعِرَهْ
تەماشای خۆریش بکە   کە تیشکی بلێسەی دێ
فِيهَا ضِيَاءٌ وَبِهَا   حَرَارَةٌ مُنْتَشِرَهْ
هەم ڕوناکی تێدایە   هەم گەرمی بڵاودەکاتەوە
ابْحَثْ وَقُلْ مَنْ ذَا الَّذِي   يُخْرِجُ مِنْهَا الشَّرَرَهْ؟!
بگەڕێ وبڵێ: ئەوە کێیە   ئەو بلێسەیەی لێدەردەکا
ذَاكَ هُوَ اللَّهُ الَّذِي   أَنْعُمُهُ مُنْهَمِرَهْ
ئەوە ئەو خوایەیە کە   نیعمەتەکانی بە لێزمەیە
ذُو حِكْمَةٍ بَالِغَةٍ   وَقُدْرَةٍ مُقْتَدِرَهْ
خاوەن داناییەکی تەواو   ودەسەڵاتێکی نەبەزە

خۆر ومانگ: تەماشا دەکەیت، هەردوکیان بەشێوەکی ڕێکوپێک وڕێکخراو لەو شوێنەی بۆیان دیاریکراوە هەڵدێن وئاوا دەبن. لەو شوێنانەی دیاریکراوە لانادەن، بەڵکو ئەوەندە بە ڕێکی هەڵدێت وئاوا ئەبێت، خەڵك ساڵ ومانگەکانی پێدەژمێرن وبە خۆریش ڕۆژەکان دەژمێرن، ئا ئەم ڕێکی ونیزامە بەڵگە نیە لەسەر ئەوەی لە خۆوە نەبووە؟!:

واتە: «ونیشانەیەکی لە نیشانەکانی دەسەڵات وتەنهایی خوا کە خەڵك زیندو دەکاتەوە: ئەم زەویەیە کە ڕوەکی تێدا نەبو ومردبو، بە داباریینی باران زیندومان کردەوە، بە هۆیەوە جۆرەها ڕوەکمان ڕواند کە خۆیان وئاژەڵەکانیان لێی دەخۆن، دەی مادام بە ڕوەك، زەوی زیندو کردەوە، کەواتە خەڵکیش زیندو دەکاتەوە * ولە

زەویشدا جۆرەها باخ وباخاتی داناوە لە خورما وترێ، وچەندەها کانی وچاوگی تێدا تەقاندوە بۆ ئاودانی ئەو باخ وباخاتانە * هەمو ئەمانە بۆ ئەوەی خەڵك لە بەروبومەکەی بخۆن وبەبێ ئەوەی هەوڵ وماندوبونی خۆیان بێت، دەی شوکری خوا ناکەن لەسەر ئەو نیعمەتانەی کە لە ژماردن نایەت؟! * پاکی بۆ ئەو خوایەی کە نێر ومێی دروستکردوە لە ڕوەکە فرە چەشنەکانی خاکدا، وهەروەها لە خۆشیان نێر ومێی دروستکردوە، ولەو دروستکراوەنەشی کە ئێوە نایزانن * هەروەها نیشانەیەکی تر بۆیان لەسەر بون وتەنهایی خوا، ئەم شەوەیە کە ڕۆژی لێدەکەنین، لە پڕدا تاریکی باڵیان بەسەردا دەکێشێت * نیشانەیەکی تریش خۆرە کە دەگەڕێ لە شوێنی چەسپاوی خۆیدا کە خوا بۆی دیاریکردوە لێی تێپەڕ ناکا، ئەمەش ئەندازەگیری خوای بە دەسەڵاتە کە کەس بەسەریدا زاڵ نابێ، وخوای زانایە کە زانستی هیچی لێ ون نابێ * ومانگیش نیشانەیەکە لە دروستکراوەکانی خوا، خوا کردویەتیە قۆناغ قۆناغ کە بیست وهەشت قۆناغە، سەرەتا بە باریکی وکزی دەستپیدەکات تا بە تەواوەتی پڕ دەبێت وئەبێتە بەدر، پاشان دیسانەوە باریك دەبێتەوە، کە لە باریکی وزەردی وچەمینەوەکەیدا وەکو لقی دار خورمای وشکەوە بوی کۆنی لێدێت * هەم خۆر ومانگ وهەم وشەو وڕۆژ کاتی بۆ دیاریکراوی خۆیان هەیە وبۆیان نیە لێی لابدەن، نە خۆر بۆی هەیە بگاتە مانگ وڕوناکیەکەی بشارێتەوە، یان ڕێرەوەکەی پێبگۆڕێ، ونە شەویش بۆی هەیە پێشی ڕۆژ بکەوێ پێش تەواو بونی کاتەکەی، جا خۆر ومانگ وئەستێرەکان هەر یەکە لە فەلەکی خۆیدا دەڕۆا» [یس:٣٦-٤٠]. سبحان الله.

کەواتە ئەم گەردونە بە سیستەم ونیزامێکی زۆر ورد وموحکەم بەڕێوە دەڕوات ولادانی بۆ نیە لەو بەرنامەیەی بۆی دانراوە مەگەر بە ئیزنی پەروەرینەکەیان.

هەر بۆیە کاتێك فەرمان دەکات ﷻ، دەبینی خۆر لە شوێنێکی ترەوە هەڵدێت ولە شوێنێکی ترەوە ئاوا ئەبێت.

ئەستێرەکان: تەماشا دەکەیت، چەندەها ئەستێرە لە ئاسماندا هەیە کە لە ژماردن نایەت، چ جوانی وزینەتێکیان بە ئاسمان بەخشیوە؟ چۆن ڕازاندویانەتەوە؟ هەروەها نەخشەیەکە لە ئاسماندا دەتوانی بەکاری بهێنی بۆ دۆزینەوەی شوێنی مەبەست! تۆ بڵێی ئەوە هەر لە خۆوە وا بوون بە ڕێنما بۆ خەڵك، یان فەرمان پێکراون لەو شوێنەدا بن.

خوا ﷻ ئەفەرموێ: ﴿وَبِٱلنَّجۡمِ هُمۡ يَهۡتَدُونَ﴾ [النحل:١٦]، واتە: «ئەستێرەکانی کردۆتە ڕێنما بە شەوان»، بۆیە وەکو نەخشە بەکار دەهێنرا لە کۆندا.

هەروەها ئەفەرموێ: ﴿إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِزِينَةٍ ٱلۡكَوَاكِبِ﴾ [الصافات:٦]، واتە: «ئێمە ئاسمانمان ڕازاندۆتەوە بە جوانی، کە بریتیە لە ئەستێرەکان».

هەروەها ئەفەرموێ: «بێگومان ئاسمانی دونیامان بە ئەستێرەی گەورەی درەوشاوە ڕازاندۆتەوە» [الملك:٥].

گوزەرێکی خێرا بە ناو ئاژەڵاندا: ئاژەڵانیش لە دروستکراوەکانی خودان، بێگومان لێوردبونەوەیان دەتبەن بەرەو خالقەکەیان.

گوێدرێژ: کە نموونە دەهێنرێتەوە بۆ بێعەقڵی، باسی گوێدرێژ دەکرێت، کەچی دەزانێ کامە دەنگی ڕابوەستەیە وکامەش دەنگی ڕێکردنە، ئاخر خۆ ئەمە لە خۆوە نەبوە، کێ فێری کردوە؟

شێر: جۆرە شێرێك هەیە کە پێیان دەڵێن شێرە بەرێزەکان، کاتێك کە برسیشی بێت وبەو هۆیەوە نزیك بێتەوە لە مردن، ونێچیرێك ببینێت جگە لە خۆی خەریکە دەیخوات دەمی بۆ نابات، ئەوەندە بەرێزە! کێ فێری کرد؟!

هەنگ «مێش هەنگ»: سەیری هەنگ دەکەیت ئەو خانە جوانانە دروست دەکات، کە ئیبن قەیم -رەحمەتی خوای لێبێت- باسی هەنگ دەکات، دەفەرموێت: «دەڵێی کتێبی ئیقلیدسیان خوێندۆتەوە لە ئەندازیاری وهەندەسەدا، کێ فێری کردن؟!

مێرولە: سەیری مێرولە دەکەی بەو قەبارە بچوکەی خۆی، باشە عەقڵی لە کوێی بێت، دڵی لە کوێی بێ، چۆن دروستکراوە بەو وردی ودیقەتە! کەچی بە نموونە دەهێنرێتەوە لەسەر هەوڵ وتێکۆشان وزەحمەتکێشان وماندو بون ورێکی وتەنزیم، کێ فێری کردن؟

تەنانەت دەگێڕنەوە کە پەیامبەر سولەیمان ﷺ جارێك پرسیار دەکات لە مێرولەیەك، دەفەرموێت: خواردنی ساڵێکتان چەنێکە؟ ئەویش دەڵێ: سێ دانە گەنمە، پەیامبەر سولەیمان ﷺ تاقیدەکاتەوە، ئەڕوا ئەیخاتە ناو قتویەکەوە وسێ دەنکە گەنمیشی تێدا دادەنێت، دوای ساڵەکە سەیر دەکات یەك دەنکە گەنمی لێ خواردوە، پەیامبەر سولەیمان ﷺ دەفەرموێت: تۆ درۆت لەگەڵ کردم، وتت لە ساڵێکدا سێ دەنگە گەنم دەخۆین، ئەوەتا یەك دانەت خواردوە! مێروەکە وتی: دەترسام مەشغوڵی مەملەکەت ودەوڵەتەکەت بیت وئەوسا منت لە بیر بچێت، من یەدەگی سێ ساڵم کرد!! کێ فێری کرد؟!

کۆتر: تەنانەت شافیعی -ڕەحمەتی خوای لێبێ- وتویەتی: ژیرترین ئاژەڵ کۆترە، تەنانەت ئەوسا بۆ نامە ناردن بەکاریان هێناوە.

سەگ: نمونەی وەفا لە نێو ئاژەڵان بە سەگ دەهێنرێتەوە، تەنانەت جاحز «جاحظ» باسی ئەوە دەکات، ساڵێك لە ساڵەکان تاعونێك داویەتی لە ناوچەیەك،

هەموی تیاچوە تەنها کۆرپەلەیەك نەبێت، ئەڵێ: تەماشـا دەکـەن سـەگێك هـەمو جارێك شیری پێداوە، بۆیە ئەو چەند ڕۆژە نەمردوە! کێ فێری کرد ؟!

من نامەوێ درێژە بەم خاڵانە بدەم، ئەگەرنا سوێند بێ تەنها ئەم بەشە دەتوانین لە موجەلەدێکدا بەڵکو زیاتریش بنوسینەوە، بەڵکو زانستی ئەمڕۆ شتی وا ئەڵێ، سەیرو سەمەرە.

ڕێوی: ئەو فێڵ وتەڵەکە زۆرەی لە ڕێویدا هەیـە تەنانـەت مرۆڤـەکان ئـەوەیان زۆر فێڵباز بێت، ئەڵێن: ئەڵێی ڕێویە. کێ فێری کرد ؟! سـەبارەت بـە چـیرۆکەکانی ڕێوی چی بەسەر خەڵکدا هێناوە ولە گرتنی ئاژەڵاندا چ فێڵانێکـی بـەکار هێنـاوە، ئەوە جێگای ئەم کتێبە نیە.

مشك: سەیری مشك دەکەن، زانایان ئـەڵێن: کاتێـك دەم ببـات بـۆ شـلەیەك بیخوات ودەمی پێی نەگات، ئەوا بەرد یان شتێك دەبات دەیخاتە ناوی شلەکەوە بـۆ ئەوەی بەرز بێتەوە ولێی بخوات! کێ فێری کرد ؟!

مێشولە: ئەو جیهازە بـێ وایەرانـەی ئـەمڕۆ، ئـەو تەلـەفزیۆن وڕادیۆیانـە، هەموی لە مێشولەوە فێری بوین.

با سەرنجتان ڕابکێشم بۆ دوو شاخەکەی سەری، لەکۆندا دەیانوت: ئەوە تەنها هی جوانیە، بەڵام ئێستا دەڵێن: ئەو دوو شاخەی وەکو ئەڕوێڵ وایە، بەڵکو بابڵێم ئەرویڵ وەکو ئەم دوو شاخەی وایە، کاتێك مێینەکەی بانگی دەکات وبە دەیان مەتر لێیەوە دورە، ئەو دوو شاخەی دەسوڕێنێت، چۆن تۆش ئەروێڵەکە دەسوڕێنیت بۆ ئەوەی وێنەی تەلەفزیۆنەکە جوانتر وڕونتر بێتەوە، ئاوها دەیسوڕێنێت تا وەکو جوان دەنگەکە ببیستێت، کە بیستی بەجوانی، ئەوسا شوێنەکەی دەزانێت وخۆی

دەگەیەنێتە مێینەکەی.. هەزاران ساڵ پێش ئەو جیهازە لاسلکیەی ئەمڕۆ، پەروەردگار بە مێشولەی بەخشیوە، کێ دروستی کرد؟ لە خۆوە بوو؟

مرۆڤ چیکردوە جگە لە تەقلیدی دروستکراوەکانی دەروبەری نەبێت، شتێکم پێ بڵێن کە داهێنانی ١٠٠٪ سەد لە سەدی مرۆڤ خۆی بێت، پێشتر نمونەی لەو شێوە نەبو بێت.

بەڵام خوا ﷻ بەدیهێنەری ئەرز وئاسمانە -بەو مەزنی وفراوانیە- بەبێ ئەوەی نمونەی پێشتر هەبوبێ لەو شێوەیە.

هەموو ئەمانەش بەڵگەی ئەوەن کە خوا ﷻ بە تەنها هەر خۆی پەروەردگارە، هەمو شتێك موڵکی خۆیەتی، خۆی بەڕێوبەرێتی، خۆی خالقێتی.

فیل: سەیری فیل بکەن لەبەر بەرزی باڵاکەی، وگەورەییەکەی، کاتێك کە دەزێت بە پێوە لەسەر خاکی ڕەقی زەوی نازێت، بەڵکو ئەڕواتە کەناری ئاوێك بۆ ئەوەی بکەوێتە ناو ئاوەکەوە، بۆ؟ دەترسێت بێچوەکەی بکەوێتە سەر زەویەکی ڕەق ومردار ببێتەوە، چونکە بەرزە، کێ فێری کرد؟

ئەمانە پێمان دەڵێن: خوایەك هەیە وهیدایەتی دروستکراوەکانی داوە.

هیدایەتی خوای مەزنیش بۆ گیانلەبەران بریتیە لە زانینی ئەو شتەی قازانجیانی تێدایە وئەوەشی زیانیانی تێدایە. بۆ مرۆڤەکانیش هەروەها.

«خوا ئەو زاتەیە هەر شتێك دروستکردنێکی شیاو بە خۆی دروستی کردوە وپێی بەخشیوە وبە جوانترین شێوە خولقاندویەتی، ئینجا ڕێنمایی هەر دروستکراوێکی خۆی کردوە کە سود وەربگرێ لەوەی خوا بۆی دروستی کردوە».

بەڵێ ئەوە خوایە -جل جلالە.

خوا ﷻ ئەفەرموێ: «پرسیاریان لێبکە: کێ ئاسمان وزەوی دروستکردوە؟ وبارانی لە ئاسمانەوە دابەزاندوە؟ بەهۆیەوە چەندین باخاتی دڵڕفێنی پێ ڕواندوە؟ ئێوە نەتاندەتوانی وناشتوانن دارەکانی بڕوێنن ئەگەر خوا بارانی نەباراندبایە، ئایا پەرستراوێکی تری جگە لە خوا هەیە ئەم کارەی لەگەڵ خوادا کردوە، تا لەگەڵ خوادا بپەرەسترێ وبکرێتە شەریکی؟ بەڵکو ئەو موشریك وبێباوەڕانە لە ڕێکای هەق وئیمان لادەدەن وغەیرە خوا وەك خوا لێدەکەن * ئەی ئەوانەی لێیان دەپاڕێنەوە باشترن یا ئەو خوایەی کە زەوی کردوە بە مایەی ئۆقرەیی ولە ناوەڕاستیشیدا ڕوباری داناوە، وکۆمەڵێك شاخی بۆ داناوە تا ڕاگیری بکەن وتۆکمەی بکەن، ولە نێوان دوو دەریای سازگار وسوێردا بەربەستێکی داناوە تا تێکەڵ نەبن، ئایا پەرستراوێکی تر لەگەڵ خوادا ئەمانەی کردوە تا بپەرەسترێ وبکرێتە شەریکی خوا؟! بەڵکو زۆرێك لەو موشریکانە قەدری گەورەیی خوا ناگرن ونازانن * ئەوانەی لێیان دەپاڕێنەوە باشترن یا ئەو خوایەی بە هانای تەنگانەوە دێت کە داوای فریاد ڕەسی لێبکات، وئەو نارەحەتیەی سەری لادەدات، ودەتانکات بە جێنشینی یەکتر، ئایا پەرستراوێکی تر هەیە لەگەڵ خوادا ئەم نیعمەتانەتان پێدەخشێت، بەڕاستی کەمێکن بیردەکەنەوە وپەند وەردەگرن * ئەوانەی لێیان دەپاڕێنەوە باشترن یا ئەوەی لە تاریکیەکانی دەریا و وشکانیدا ڕێنماییتان دەکات، ئەی کێیە کە با دەنێرێت بە موژدەدەر پێش دابەزاندنی ڕەحمەتی خۆی کە زەوی پێ زیندو دەکاتەوە؟! ئایا پەرستراوێکی تر هەیە لەگەڵ خوادا ئەم شتانەتان بۆ دەکات؟! پاکی بۆ خوا لەو شیرکانەی ئێوە * پرسیاریشیان لێبکە: ئەی کێیە خەڵك دروستدەکات وهەرکاتیش ویستی لێبێ دەیانمرێت وزیندوشیان دەکاتەوە؟! ئەی کێیە لە ئاسمانەوە ڕۆزیتان دەدات بە دابەزاندنی باران، لە زەویشدا بە

سەوزکردنی کشتوکاڵ وهتد..؟! ئایا پەرستراوێکی تر هەیە لەگەڵ خوادا ئەم شتانەتان بۆ دەکات؟! کوا بێنن بەڵگەکانتان ئەگەر ڕاست دەکەن خوا شەریکی هەیە!؟)) [النمل:٦٠-٦٤].

گوزەریَك بەناو میوەكاندا: تەماشای میوەکان بکەن، هەموی هەر میوەیە، کەچی هەریەکە وتامی تایبەت بەخۆی هەیە، ئەمیان مزرە وئەویان ترش، ئەمیان زۆر شیرینە وئەویان کەم.

پرتەقالَ: ئەمە پرتەقاڵە، ئەمە سندیە ، ئەمە نارنجە، ئەمە لیمۆیە... هەموشیان یەك نەوع ویەك جۆرن بەڵام تامەکەیان جیاوازە، وڕەنگیان جیاوازە، ئەمە بەڵگە نیە کە خوایەك هەیە، ویستی هەیە، دروستکەرە، تاك وتەنهایە، وبێهاوەڵ وبێشەریك وبێڕەفیقە.

تریَ: سەرنجی ترێ دەدەی، هەیە دانە درێژە، هەیە دانە کورتە، هەشە دانە خڕە، هەیە گەورەیە، هەشە بچوکە، هەیانە ڕەنگی ڕەشە، هەشیانە ڕەنگی سورە، هەیانە ڕەنگی سەوزە، هەشیانە لەو بەینە، هەیانە تامی شیرینە، هەیانە تامی مزرە، هەشتیانە تامی ترشە، ئەمانە بەڵگەی بوونی خوا نیە؟!

خورما: سەیری خورما دەکەی کە دەیەها جۆری خورما هەیە، وهەریەکە وتامێکی تایبەت بەخۆی هەیە، وهەموشی هەر ناوی خورمایە.

ئەمانە خوا نەبێ -تبارك وتعالى- کێ وای لێکردن؟!

بەڕاستی ئەم گەردونە کتێبێکی کراوەیەی خوایە، بە هەمو زمانێك دەخوێندرێتەوە، هەمو کەسێك لێی تێدەگات -گەر وردبێتەوە-.

يَا عَجَبًا كَيْفَ يُعْصَى الإِلَهُ * أَمْ كَيْفَ يَجْحَدُهُ جَاحِدُ؟
وَلِلَّهِ فِي كُلِّ تَحْرِيكَةٍ * وَتَسْكِينَةٍ أَبَدًا شَاهِدُ

وفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ * تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدُ

سەیرە چۆن سەرپێچی خوا ئەکرێ

یا چۆن نکوڵی لە بوونی ئەکرێ

لە کاتێکدا لە هەر جوڵە ووەستانێك

ئەبینیتەوە بەڵگە وشاهیدێ

بەڵکو لە هەمو شتێکدا نیشانە هەیە

لەسەر تاك وتەنهایی خودێ

بڕوا بوون بە زانست دژی ئیمان نیە، بەڵکو زانست بانگت دەکا بۆ ئیمان: ئەو پێشکەوتنەی زاستی ئەمڕۆ، زۆر نیشانەی خوایی بۆ ڕونکردینەوە، وئیمانمانی پتەوتر کرد والحمد لله تعالی.

بەڵگەکانی قسەکەشمان زۆرن، بەڵام نمونەیەکی ئاشکرا دەهێنمەوە:

ئەگەر ئیسلام وئیمان بەخوا، دژی زانست بوایە، ئەوا ئەبوایە ئایەت وفەرمودە ڕاستەکان هەموی بکەوتایەتە درۆوە، هەروەها ئەبوایە ئیسلام لە پاشەکشە وکەمبونەوە ببوایە، بەڵام بە پێچەوانەوە سەرنج دەدەین ئیسلام لە هەر سەردەمێکی تر زیاتر، لەم سەردەمی ئینتەرنێت وچونە سەر مانگ! ونەوەوی وئەو هەمو پێشڕەفتەی بوارە جیاجیاکان دەبینی ئیسلام لە لیستی ئەو ئاینانەن زۆرترینن لە بڵاوبونەوە، سەر لیستەکەی گرتوە وڕەقەم یەکە! ئەو هەمو بیانیە لە مۆسیقار وگۆرانیبێژ وئەکتەر ووەرزشوان وسیاسی -تەنانەت تا ئاستە هەستیار وباڵاکانیش- وزاناکان وپرۆفیسۆر ومامۆستای زانکۆ وخەڵکی سادەکان کە موسڵمان دەبن لە سەرچاوە فەرمیەکانەوە دەبینرێن، بەڵگەی زۆر بەهێز نیە کە ئیسلام لەسەردەمی زانستدا سەری زیاتر بەرزەوە کرد تا ئاستی هەورەکان -وەك لە

دوێنێ-، دەنگی زیاتر بەرزەوە کرد -لە چاو ئەوسا-، تەحەدداکەی توندترەوەکرد ونەپسا.

بۆ؟ چونکە دژی زانست نەبو تا بترسێ، ترسی لە پێشکەوتن نەبو تا بحەپەسێ، قەدی عەقڵی باریك نەبو تا بپەسێ، باڵای تەحەددای نزم نەبوو تا بە ئەرزا بچەسپێ.

بەڵکو کە تەماشای زانستی ئەمڕۆیان کرد، گەورەیی زانستی خوایان زیاتر بۆ ڕون بوویەوە، ئەوان دەخوێننەوە کە خوا ﷻ ئەفەرموێ: ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ [الإسراء:٨٥]، «زانستێکی کەمتان پێبەخشراوە»، ئەم پێشکەوتنە زۆرەش دەبینن، ئەوسا دەزانن زانستی خوا چەند گەورەیە کە ئەمە هێشتا کەمە زۆر شتی زانست مرۆڤ پەی پێنەبردوە.

هەروەها گەورەیی دەسەڵات وسیفەتی وێنەگرتنی خوایان لا زیاتر ڕون بویەوە، بینیان دوای ئەو پێشکەوتنە هێشتا زانستی ئەمڕۆ ناتوانێ دەنکە گەنمێك، گرامێك گۆشت دروست بکات. وتیان: پاکی بۆ تۆ خوایەکان ئەو ملیارەها دەنکە گەنمە لە چەند سەعاتێکدا لەو خاکە وشکە دەڕوێنێت ودروست دەکەیت!!

بەڵێ، زانستی مرۆڤ بە کوێی زانستی خوا ﷻ گەیشتوە، ئەوەتانێ ئەو گەردونە گەورە وبەر فراوانە، زانایانی ناسا دەڵێن: سەرمان سوڕماوە، ئەوەی ئاشکرامان کردوە لەم گەردونە، وەك دڵۆپێك وایە لە بەحرێکدا.

بەم نیشانانەی باسمان کرد خوا -سبحانە- لە قورئاندا بانگمان دەکات وخۆیمان پێدەناسێنێ، بۆ ئەوەی بیپەرەستین وئەفەرمێ: «ئایا ئەو بێباوەڕانە نازانن کە ئاسمان وزەوی پێکەوە لکابوون وهیچ لە نێوانیان نەبو، نە باران ونە ڕوەك هەبو، ئەوەبو لە دەسەڵاتی خۆمان لێکمان جودا کردنەوە، وبارانمان باراند وگیامان ڕواند،

به ئاویش هەمو شتێکمان زیندو ڕاگرتوە، ئایا دوای بینینی ئەو هەمو نیشانانە هەر باوەڕ ناهێنن، ولە زەویشدا شاخمان داناوە تا زەوی بچەسپێنێت، وڕێگا ودۆڵی فراوانیشمان لە نێوانیان داناوە بۆ کارئاسانی وشارەزایی خەڵك بۆ بژێویان، وئاسمانمان کردوە بە سەقفێکی بێ کۆڵەکە، وپارێزراوە وبەرنابێتەوە، شەیتانەکانیش پێیدا تێپەڕ نابن، بەڵام بێباوەڕان لە ئاست نیشانەکانی ئاسمان لە بێئاگاییدان، وخوا هەر خۆی شەوی دروستکردوە بۆ حەوانەوەی خەڵك وڕۆژیشی دروستکردوە بۆ بژێوی خەڵك، خۆریشی کردوە بە نیشانەی ڕۆژ، ومانگیشی کردۆتە نیشانەی شەو، وهەریەکەیان لە تەوەر وفەلەکی دیاریکراوی خۆیدا دەڕوا ولێی لانادات» [الأنبياء:٣٠-٣٣]،.

بەڕاستی ئەگەر کەسێك بیەوێت قوڵ ببێتەوە ونیشانەکانی خوا ﷻ ببینێت لە گەردوندا، لە ئاسماندا لە زەویدا، لە شاخەکاندا، لە دار ودەریاکاندا، شتی سەیر وسەمەرە دەبینێت، زۆر نیشانەی گەورە دەبینێت، بەڵام باشترین ووتە ئەوەیە کەم بێت ومەبەست بپێکێت «خير الكلام ما قل ودل»، بۆیە ئەمە گوزەرێك بوو بە زەوی وئاسمانەکاندا، بۆ ئەوەی هەندێك لە نیشانەکانی گەورەیی خودا ببینین.

بە کورتی: دەبێت موسڵمان بیروباوەڕی وابێت: هەر خوا خۆی دروستکار هەمو شتێکە لەم گەردونە، هەر خۆشی بەڕێوبەری کاروباری ئەم گەردونەیە، هەر خۆی خاوەنی هەموو ئەم گەردونە پان وبەرین وفراوانەیە، ئەمانەش بەدی نایەت بەبێ بڕوا بوون بە بەبونی خوا -جل جلاله-.

لەمەشەوە ڕون بویەوە بە عەقڵیشمان دەزانین کە خوا هەیە «دلالة العقل».

ئەگەر مرۆڤ سەیری خۆی بکات دەزانێت خوایەك هەیە تاك وتەنهایە، ئەوەتا پەرستراوی هەق قسەیان لەگەڵ دەکات دەفەرموێت: ﴿ أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ أَمۡ هُمُ

ٱلْخَٰلِقُونَ﴾ [الطور:٣٥]، واته: «ئایا ئێوه هەر لە خۆوه دروستبوون، لە هیچەوه دروست بوون، یان خۆتان دروستكەری خۆتانن؟!» پرسیارێكه بۆ ئینكاری ئەوەیان پێدەڵێت، یانی: خۆتان باشدەزانن دروستكەری خۆتان نین، وناشكرێ هەر لە خۆوه بووبێتن، چونكه مەخلوق بێ خالق نابێ، كەواته هەر خوا دروستی كردون، ئیتر بۆ ملنادەن؟!

جا سێ ئەگەر هەیە:

لە ئایەتەكەوە ڕون دەبێتەوە، سێ گریمانە هەیە:

یەكەم: یان ئەوەتا بوەنەوەرەكان، هەر لە خۆوه دروست بووبێتن وبەدی هاتبێتن بەبێ ئەوەی هیچ بەدیهێنەرێك بەدیهێنابێ وهیچ دروستكەرێك دروستی كردبێت؟

دووەم ئەوەیە: بوەنەوەرەكان، خۆیان دروستكەر وبەدیهێنەری خۆیان بن؟

سێیەم ئەوەیە: دروستكەر وبەدیهێنەرێكی هەبێت، ئەویش خوایە ﷻ؟

ئایا مرۆڤ لە خۆوه بووه؟

بێینە سەر گریمانەی یەكەم: بوەنەوەرەكان، بە سودفە وهەر لە خۆوه دروست بووبێ وبەدیهاتبێ بەبێ ئەوەی هیچ بەدیهێنەرێك بەدیهێنابێ:

بێگومان ئەم گریمانە شتێكی مەحاڵە وموومكین نیە، چونكه هەمو عاقڵێك دەزانێت: ناكرێ هیچ بەدیهێنراوێك بەبێ بەدیهێنەر بەدی بێت، هیچ دروستكراوێك لە خۆوه وبەبێ خالق بەدی هاتبێت. ئەم بۆچونەش لە شێتیەوه نزیكترە تا ژیری، چونكه «موجود» بەبێ «موجِد» نابێت، «حادث» بەبێ «محدِث» نابێت.

بەڵكو شوانەكانیش ئەمە دەزانن: «پشقل بەڵگەیە لەسەر بونی مەڕ وبزن، شوێنپێ بەڵگەیە لەسەر بونی ڕێكردن، جا ئاسمانێكی خاوەن ئەم هەمو بورجە،

وزەویەکی خاوەن ئەم هەمو ڕێگا ودۆڵ وشیوە، هەمو ئەمانە بەڵگە نین لەسەر بونی خودای زانای کاربەجیێ؟!)).

مولحیدەکان ئەڵێن: بە سودفە بووە، بۆن مونە: ئەگەر شەش مەیمون بلیۆنان ساڵ لەسەر ئامێرێکی نوسین دابنیشن وبدەن لە پیتەکان، لەوانەیە سودفە بکات، لە کۆتاییدا یەکێك لە پەخشانەکانی شکسپیریان نوسیبێتەوە، کەواتە ئەشکرێ ئەم کەونە موحکەمەش! بە هۆی کۆمەڵە کردارێکی نادریارەوە پێش بلیۆنان ساڵ بە سودفە دروست بوبێ)).

لە وەڵامی ئەمەدا، کریستی موریسون سەرۆکی ئەکادیمیای زانستی لە نیویۆرك وئەندامی پێشوی ئەنجومەنی جێبەجێکار، لە ئەنجومەنی لێکۆڵینەوەی نەتەوەیی ئەمریکا، ئەڵێ: ئەگەر دە دیناری ئاسن -با من نمونەی دینار بهێنمەوە- بهێنیت ولە ژمارە یەك بۆ دەی لەسەر بنوسی، پاشان بیخەیتە گیرفانتەوە وبەجوانی تێکی بدەیت، پاشان هەوڵی ئەوە بدەیت یەکەمجار ژمارە یەك بێتە دەستت، ئیحتمالی دە جار هەوڵدان هەیە بۆ ئەوەی یەکەمجار ژمارە یەك بێتە دەستت، بەڵام بۆ ئەوەی بە تەرتیب لە یەکەوە بۆ دە، بێتە دەستت، ئەوە لەوانەیە دوای دە بلیۆن جار ڕو بدات)).

باشە ئەمە بۆ ژمارە یەك بۆ دە، ئەی ئەم گەردونە بەم فراوانی وجوانی وڕێکی وتۆکمەییە، پێویستی بە چەند ساڵ هەیە، بەڕاستی ئیحتمالێکی خەیاڵی دەردەچێت کە لە ژماردن نایەت، چ جای ئەوەی تەسەور و وێنا بکرێ!

هەروەها گریمان وا دابنێ -کە واش نیە- بە سودفە دروست بوو بێت، ئەی شتێك بە سودفە دروست ببێ، بە ڕێك وپێکی ((منتظم))ی دروست نابێت، ئەگەر بە ڕێکیش دروست بێت، بە ڕێکی وجوانی گەشە ناکات، ئەگەر بە ڕێکیش گەشە

بكات، به ڕێكی وجوانی بەردەوام نابێت، بەڵام كە سەیری بونەوەرەكان دەكەین زۆر به ڕێك وپێكی وجوانی دروستكراوە وگەشە دەكات وبەردەوامیشە تا ئەو كاتەی خوا ویستی لێیەتی: ﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِيٓ أَحۡسَنِ تَقۡوِيمٖ﴾ [التين:٤]، واتە: «سوێند بێ لە جوانترین شێوە و وێنە مرۆڤمان دروستكردوە»، عاقڵەكانیش شاهیدی لەسەر ئەمە دەدەن.

ئەمە لە ئەسڵی دروستبونیان، هەروەها لە گەش ونما ومانەوە وبەردەوامیشیاندا هەر ڕێك وپێك وجوانن، بۆ نمونە: مرۆڤ زۆر بە ڕێكی وجوانی دروست ئەبێ وبە ڕێكیش گەشە ئەكا وبە ڕێكیش بەردەوامە. بەڵكو تا گەورەتر ئەبێ ڕێك وپێكتر وبەهێزتر ئەبێت بەڵكو گەیشتە چل ساڵی، ئەگاتە ئەوپەڕی عەقڵ وهێزی.

هەروەها مولحیدەكان ئەڵێن: «سروشت «الطبيعة» دروستی كردوە!!».

لە وەڵامدا ئەڵێین: سەرەتا ئەم شوبهە كۆنە، خودا لە قورئاندا باسی دەكات، كە بێباوەڕان وتویانە: «ژیان نیە تەنها ئەم ژیانی دونیایە نەبێت، هیچ نامان مرێنێت تێپەڕبونی ڕۆژ وشەو وتەمەن درێژی نەبێ» [الجاثية:٢٤] ئەوان وتیان: ڕوداوەكان وئەمانیش وتیان: خودی شتەكان!!

پاشان مەبەستتان چیە لە سروشت؟! مەبەستتان خودی شتەكانە، یان ئەو ڕێسا ونیزام ویاسایانە ئەم گەردونە لەسەری دەڕوا؟! یان مەبەستتان هێزێكی تری بەدەر لەم گەردونەیە ئەم گەردونەی بەدیهێناوە ودروستی كردوە؟!

جا ئەگەر وتیان: مەبەستمان خودی گەردونە، واتە: ئاسمان خۆی خۆی دروستكردوە وزەویش هەروەها وهتد..، ئەوا پێویستمان بە قسە وكاتێكی زۆر نیە بۆ وەڵامدانەوە، چونكە پێشتر باسی ئەوەمان كرد كە هەرگیز هیچ شتێك ناتوانێت خۆی دروست بكا وهەمو ژیرەكان كۆكن لەسەر ئەم خاڵە.

خۆ ئەگەر وتیان: مەبەستمان ئەو ڕێسایەیە کە گەردون لەسەری دەڕوا.

لە وەڵامدا ئەڵێین: ئەمە چەواشەکاری وفێڵکردنە، وەگەرنا منیش دەزانم گەردون لەسە نیزامێك بەڕێوە دەڕوات، بەڵام کێ ئەو نیزامەی داناوە، کێ دروستی کردوە؟ ئەمە بنچینەی پرسەکەیە.

بەڵێ، پێم ئەڵێ ئەوە چیە؟ بەڵام پێم ناڵێ چۆن وکێ وای لێکردوە؟

خۆ ئەگەر بڵێ: مەبەستم لە سروشت، هێزێکی دەرەوەی گەردونە، ئەم گەردونەی بەدیهێناوە، هێزێکی بیسەری بینای کاربەجێی بەتوانای...هتد، ئەوا ئەڵێین: ڕاست دەکەیت وئەمە تەواوە، بەڵام هەڵەتان کرد ناوتان لێنا: سروشت، بەڵکو ئەوە ناوی: الله یە -جل جلالە-.

جا لەم ماوە زانایانی شوێنەوار، شارێکی خاپوریان دۆزیەوە لە ژێر خاکدا، کەس هات بە بیریدا لە زانایان یا لە خەڵك، بڵێ: ئەمە هەر لە خۆوە دروست بووە، بەهۆی با وباران وتەپ وتۆزە وسەردی وگەرمیەوە؟!!

ئەی کەسێك وا بڵێت؟ بێگومان دایك وبابی دەیبەن بۆ لای پزیشکی دەرونی! وئەڵێن: ڕۆڵەکەمان تێکچوە!

ئەمەش پێی ئەوترێ: ((قانون السببية)).

جا مرۆڤەکان هەوڵی زۆریاندا کە هەمو قۆناغەکانی هۆکارەکان بژمێرن قۆناغ بە قۆناغ، وئەو زنجیرانە بدۆزنەوە تا دەگاتە سەرەتای دروستبونی جیهان، ئەزمونی زۆر خرا ڕوو، هەوڵی زۆر درا، بەڵام بێئومێد بوون ولەو شوێنە وەستان کە غەیب دەست پێدەکات، کە زانا ونەزان تێیدا یەکسانە.

لە هەندێك ڕیوایەتدا هاتوە: خەڵکانێك ویستویانە گفتوگۆ بکەن لەگەڵ پێشەوا ئەبو حەنیفەدا لەمەڕ پەروەردگار، ئەویش -بە ڕەحمەت بێ- پێی وتون: ((-پێش

قسەکردنمان لەمەڕ ئەم بابەتە- هەواڵم بدەنێ لەبارەی کەشتییەکەوە لە ڕوباری دیجلە، دەڕوات خۆی پڕ دەکات لە خۆراك وشتەکانی تریش، هەر بەخۆیشی دەگەڕێتەوە، ولەنگەر دەگرێت خۆی بەتاڵ دەکا ودەشگەڕێتەوە، هەمو ئەمانە بێئەوەی کەس سەرپەرشتی بکات؟!».

وتیان: «شتی وا مەحاڵە وهەرگیز نابێ».

ئەویش وتی: «ئەگەر ئەمە مەحاڵ بێت بۆ کەشتیەك، ئەی چ جای ئەم هەمو گەردونە فراوانە، بە ئاسمان وزەویەوە؟!» چۆن ئەکرێ هەر لە خۆوە بڕواتە ڕێوە بەبێ بەڕێوەبەرێك.

تەنانەت هەبووە لە ناو عەرەبەکانی کۆندا هەر بە عەقڵی خۆی زانیویەتی کە خوا هەیە، لەوانە:

قیسسی کوڕی ساعیدەی ئیادی لێوەی دەگێڕنەوە وتویەتی: «ئەی خەڵکینە ببیستن وتێبگەن، هەرکەس بژی دەمری، وئەوەشی بمرێ دەڕوا، وئەوەی کە بڕیارە بێت هەر دێت ئەمڕۆ یا سبەی، شەوی تاریك، ئاسمانی خاوەن بورج، دەریای پڕ، ئەستێرەی درەوشاوە، ڕوناکی وتاریکی، چاکی وخراپی، خواردن وخواردنەوە، جلوبەرگ وسوار، ئەوە چیە خەڵك ئەبینم دەڕۆن، وناگەڕێنەوە؟! ئایا ڕازین بە شوێنەکەیان بۆیە ماونەتەوە!؟ یان وازیان لێهێڵراوە بۆیە بۆ خۆیان خەوتون؟!»

جا بەڵێ بێگومان مرۆڤ بە عەقڵی بڕوانێت، ئەوسا خوا ﷻ دەبینێتەوە ودەیناسێ.

ئایا مرۆڤ خۆی دروستکەری خۆیەتی؟

گریمانەی دووەم: خۆیان دروستکەری خۆیان بن، ئەمەش دیسانەوە مەحاڵە وموومکین نیە، چونکە بونەوەرەکان پێش ئەوەی بەدیهاتبێتن هیچ «العدم» بوون،

و«هیچ» یش، شت دروست ناکات، «العدم» مەوجود دروست ناکات. هەر کەسێك تۆزێ عەقڵی هەبێ ئەوا ئەزانێ شتی وا نابێ، وباوەڕ بون بەمە لە شێتیەوە نزیکترە تا ژیری، چونکە هەرگیز ناکرێ هیچ کە هیچە ونیە، خۆی بەدی بهێنێ وخۆی دروست بکا!!

یانی بیهێنە پێش چاوی خۆت: تەلەفزیۆنەکەیماڵتان پێش ئەوەی دروست بکرێ، چی بووە؟ هیچ. ئەی باشە ئەگەر هیچ بووە، چۆن هاتوە خۆی دروستکردوە؟! کەوابو تەنها بەشی سێیەم مایەوە، ئەویش:

هەر «اللّٰه» مرۆڤی دروستکردوە

سێیەم ئەوەیە: ئەم بونەوەرانە خالق وبەدیهێنەرێك بەدیهێناون، ئەویش «اللّٰه»یە ﷻ، کە بەدیهێنەری هەمو شتێکە، دروستکەری هەمو دروستکراوێکە، کاروباری ئەم گەردونە بەڕێوە ئەبات.

جا دروستکراو دروستکەرێکی هەیە، موجود موجیدێکی هەیە، ئەسەر موئەسیرێکی هەیە، موحدەس موحدیسێکی هەیە، مەصنوع صانعێکی هەیە، مەفعول فاعلێکی هەیە.

ئەمانە کۆمەڵێك پرسی بەڵگە نەویستن، وهەمو عاقڵەکان کۆکن لەسەری، جا هەرکەس بەڵگە بهێنێتەوە بۆ پوچکردنەوەی ئەم بناغەیە، ئەوا بەڵگە دەهێنێتەوە لەسەر نوقسانی عەقڵی وسەرلێشێواوی خۆی.

بۆیە جوبەیری کوڕی موتعیم ﵁ دەفەرموێت: یەکەم ئایەتێك بەر گوێم کەوتبێت ئەم ئایەتە بوو، کە پەیامبەری خوام بینی ﷺ لە نوێژی مەغریبدا دەیخوێند دەڵێت: «سوێند بەخوا وەختبوو دڵم بفڕێ» رواه البخاري.

بۆچی دڵی وەختبو بفڕێ؟ بێگومان بەهۆی جوان تێگەیشتنی لە ئایەتەکە، وئەو بەڵگانەی کە تێیدایە.

بۆیە مرۆڤ بە عەقڵی دەزانێت خوایەك هەیە تاك وتەنهایە.

هەروەها بە شەرعەکانی خوا «**شرائع الله** ﷻ»: هەمو کتێبە ئاسمانیەکان ئەمە دوپات دەکەنەوە، کە خوا بەدیهێنەری ئەم گەردونەیە.

هەروەها هەمو ئەحکامە دادگەریەکانی شەرعەکان، پڕا وپڕ لە بەرژەوەندی بەندەکاندایە.

ئەحکامەکانی لەوپەڕی پتەوەیی وتۆکمەییدایە، کە مرۆڤەکان ناتوانن ئەحکامێکی هاوشێوەی شەرعەکانی خوا بهێنن، هەربۆیە زۆرێکی یان زۆربەی یاسا وڕێسا ودەستورەکان کە دایدەڕێژن، هەڵهێنجان لە شەرعەکانەوە دەکەن ودەستکاری دەکەن.

هەر بۆیە تا ئێستا نەیانتوانیوە بە داهێنانی فیکری خۆیان، بە دەر لە شەرعەکانی خوا -جل جلاله- بە تەواوەتی یاسایاکانیان دابنێن.

جا بوونی ئەم شەریعەتە پاکە، لەگەڵ ئەو هەموو ئەحکامە تۆکمە وجوانانە کە بۆ بەرژەوەندی مرۆڤەکانە، بەڵگەیە خوایەك هەیە بەرژەوەندی مرۆڤ دەزانێت دانا وزانایە، زانایە بەوەی چی بەرژەوەندی بەندەکانی تێدایە؟

هەروەها لەشەرعەکاندا چەندین جار باسی قیامەت دەکرێت، باسی داهاتو وئایندە دەکرێت، باسی کۆمەڵێك ئەقداری کەونی دەکات، هەموی وەکو ئەوەی هەواڵدراوە وباسکراوە بەدی دێت، کەواتە: خوایەك هەیە خاوەن پەیمانی خۆیەتی وبەدەسەڵاتە بەوەی کە بەڵێنێك بدات جێبەجێی دەکات، ئەمەش بەدەلالەتی شەرع وهەست زانیمان.

پاشان زۆربەی خەڵکی سەر زەوی ئەمڕۆ، پیادەی یان ئاینی ئیسلام یان گاور یان جولەکە دەکەن، هەر سێ ئەم ئاینەش لەسەر بوونی خوا کۆکن، بەڵکو هەرچی ئاین هەیە لەسەر زەوی دا بڕوای بەخوا هەیە هەر یەکە وبە سیفەتێك، واتە بڕوا نەبون بەخوا دەرچونە لە هەمو یاسا وڕێساکان.

هەروەها بە هەست «دلالة الحس» **دەزانین خوا هەیە**، ئەمەش لە دوو ڕوانگەوە:

١. **چەندێکمان بیستمان وبینیمان کە خوا ﷻ چۆن دوعای خەڵك وەڵام دەداتەوە**، پاڕانەوەکان گیرا دەکات، بە تەنگی کروزانەوەی ئەوانەوە دەڕوات کە لە تەنگانەدان، بە دەم نزای هاوارکەرانەوە دەڕوات، چەند بێکەس خوا بوو، خوا چو بە هانایەوە؟! چەند تەنیا ودڵتەنگ خوا بو بە ئەنیس ودڵنەوای؟ زۆرمان بینی وبیست! کە ئەمە بەڵگەیە لە سەر بوونی ﷲ.

ئێمە هاوڕێمان هەبو، دوعای بکردایە یەکسەر گیرا دەبوو، بەو چاوانەی خۆمان بینیومانە دوعای گیرا بووە، چەندین جار! باوەڕ نەکەین؟ بڕوا نەکردن بە چاوی خۆت نە جارێك ونە دوو ونە سێ، شێتیە!!

«کە نوح پاڕایەوە، وەڵامان دایەوە ولە نارەحەتی دەرمانکرد» [الأنبياء:٧٦].

هەروەها ئەنەس ئەفەرموێ: «پەیامبەر ﷺ لەسەر مینبەردا وتاری ئەفەرمو: کابرایەکی دەشتەکی هاتە مزگەوتەوە، وتی: یا رسول الله ماڵ ومولك وئاژەڵان تیاچون، ومنداڵان برسیانە، دوعا بکە بارانی ڕەحمەت بباریێت، پەیامبەریش ﷺ دەستەکانی بۆ ئاسمان بەرزکردەوە تا سپیایی بن باڵی دەرکەوت، دەڵێت: سوێند بەخوا پەڵە هەورێکیش بە ئاسمانەوە نەبو، سوێند بەوەی نەفسی منە بە دەستە، دەستەکانی دانەگرت تا هەورەکان وەك شاخەکان هاتن، ولە مینبەر دانەبەزی تا

ئاوی بارانمان بینی ڕیشی موبارەکی تەڕکردبوو وپێیدا دەهاتە خوارەوە، ئیتر کە گەڕاینەوە ماڵ ناو شاری مەدینە هەموی گۆمە ئاوی باران بوو، هەفتەی داهاتو ئەو پیاوە یا جگە لەو بوو هاتەوە وداوای وەستانی بارانەکەی کرد ودیسانەوە دەپاڕێتەوە وبارانەکە دەوەستێت .. هتد ئەمانە هەموی بەڵگە نیە کە خوایەك هەیە، وەڵامی داوای داواکەران دەداتەوە؟!

٢. **هەرکەس تەماشای خۆی بکا**، بە هەستی هەست بەوە دەکات کە لە خۆوە نەبوە وخالقێك خولقاندویەتی، بە تایبەت زانستی ئەمڕۆ لەم بارەوە شۆڕشێکی گەورەی بەرپاکرد لە دژی بێباوەڕان، کە هیچ بواری نەهێشتەوە بۆ وتەی: لە خۆوە دروستبووە، یان بە سودفە دروست بووە!

خوای کاربەجێ ئەفەرموێ: «ئێمە ئێوەمان دروست کردوە پاشان وێنەتانمان کێشاوە» [الأعراف:١١].، هەروەها ئەفەرموێ: «الله ئەو خودایەیە کە زەوی بۆ داناون، تا تێیدا بە تۆقرەیی بمێننەوە، وئاسمانیشی کردوە بە سەقف بۆ زەوی، وئێوەشی دروستکردوە لە باشترین وێنە وجوانترین شێوازدا، وجۆرەها نازونیعمەتی پاك وحەڵاڵی پێبەخشیون، ئەوەی ئەو نیعمەتانەی بەخشیوە پەروەردگارەکەتانە، هەر زۆر بێ خێر وچاکە وفەزڵ وفەڕی، وپاکی بۆ خوا لەوەی بۆ ئەو ناشێ» [غافر:٦٤]..

هەروەها ئەفەرموێ: «ئاسمان وزوەی دروستکردوە بە هەق، بە ئەوپەڕی داناییەوە، وئێوەشی بە جوانترین شێواز دروستکردوە، ولە قیامەتیشدا هەر بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە بۆ پاداشتی کارەنتان» [التغابن:٣].

٣. **ڕێنماییکردنی دروستکراوەکانی**، کە لەوەو پێش لەم بارەوە هەندێکمان باسکرد. جا بە هەستمان لەو کارانە بڕوانین، ڕون دەبێتەوە کە خالقێکی هەیە کە خوایە ﷻ.

٤. **فرە جۆری وفرە ڕەنگی وفرە تامی وفرە چەشنی میوەکان**، هەروەها بوونی ئەو هەمو ڕەنگە جوان وسەرنج ڕاکێشە، وەك پێشتر باسمان کرد.

٥. **جیاوازی زوبانەکان:** هەروەها جیاوازی زوبانەکان ئەو هەموو زمانەی دروستکردوە، خوایەك لەو هەموو زوبانە تێدەگا، وەلآمی داخوازی ئەو هەموو زوبانە دەداتەوە بەڵگە نیە کە خوایەك هەیە تاك وتەنهایە بێشەریك وبێهاوەڵە؟! بێگومان.

ولە بەڵگەکانی بوونی خوا: پاداشتدانەوەی چاکەکارانە هەر لە دونیا، وسزادانی خراپەکارانە هەر لە دونیا.

سەرنجی ئەوانە بدەن چاویان ها بە هەژارانەوە وسەردانی خزمانیان دەکەن، وبەهانای لێقەوماوەوە دەڕۆن، چەند خودا لوتفیان لەگەڵ دەکا، چۆن پاداشتیان دەداتەوە هەر لە دونیادا کە خەڵك بە چاوانی خۆیان دەیبینن؟ جێگەیان بۆ پڕدەکاتەوە، ڕۆز ورزقی زیاد دەکا، بەهۆی ئەو چاکانەوە، ئایا ئەمە بەڵگە نیە کە خوایەك هەیە بەسەر هەمو بەندەیەکەوە چاودێرە وکارەکانی دەژمێری پاداشتی دەداتەوە، بەبەڵگەی ئەو پاداشتەی دونیا پاداشتی ئاخیرەتیش هەیە؟! بێگومان عەقڵەکان دوربین ووردبینن. ئەگەر بمەوێ هەمو جۆرەکانی ئەم خاڵە باس بکە ملە ژماردن نایەت! خەڵکیش زۆر وبێشومار وسەیریان بینیوە لەم بارەوە! ((هەرچی ببەخشنەوە، بێگومان خودا جێگەیتان بۆ پڕ دەکاتەوە هەر لە دونیادا، ولە قیامەتیشدا پاداشتی گەورەتر دەدرێیتەوە)) [الرعد:٣٩].

هاوشێوەی ئەمەش: سزادانی ستەمکاران ودەستبڕ وڕێگرەکانە، سزاکانیان هەمو کەسێك دەیبینێت بە چاوی خۆی، ودڵنیان کە ئەوە سزای ئەو ستەمە بوو.

جا هەرکەس لە مێژوو وئێستاش وردبێتەوە، ئەسباب وموسەببات پێکەوە گرێ بدات، بەجوانی بۆی ڕون دەبێتەوە کە خوا هەیە وتاك ونەهایە. والحمد لله رب العاملين.